

ALGININ KÜLTÜREL TEMELLERİ

Kültürel faktörler, dünyanın hemen her yerinde insanların şekil algılarını etkilemektedir. Batının şekli normlarını öğrenmemiş toplumlar, algıların dönüştürülmesi, şekillerin anlaşılması, küçültülmesi ve derinlik idrakinde zorluk çekmekteydiler. Bu husus gelişen ülkelerde resimlerde eğitim ve öğretim etkinliği, konusuna ilişkin sorunları ortaya çıkarmaktadır.

B. G. STACEY

"GÖRMEK İNANMAKTIR" cümlesi dünyanın aynen görüldüğü şekilde olduğu, daha doğrusu herkesin kendince algıladığı şekilde olduğu hususundaki genel inancı yansıtmaktadır. Vasat bir gözlemci, çeşitli durumlarda herkesin kendisi ile aynı şeyleri gördüğünü kabul etmektedir. Ancak böyle bir insan algısı etkileyen çeşitli kültürel normların varlığından bile haberdar değildir. Bilgiden yoksundur.

Geçen asrın ortalarında bir İngiliz araştırmacı, eski Yunanlıların, modern renk algılarından yoksun olduklarını, pek çok rengin onlarca, diğer çağdaş insanların gördükleri gibi ayrıntılı olarak algılamadığını iddia etmiştir. Bu iddia, renk algılarında ve renk kavramlarında bu güne kadar devam etmekte olan kültürel ve ırksal ayrımlar üzerinde araştırma ve tartışmalara yol açmıştır. Ancak mesele —renk algısında kültürel farklar mı olduğu, yoksa ayırımların sadece kavramlarında mı olduğu— henüz aydınlatılamamış, kesin sonuca ulaşılamamıştır.

Asrın sonlarında meşhur psikolog W. H. Rivers, Cambridge Antropolojik sergisinde, topladığı geometrik illüzyonlara karşı gösterilen hassasiyetteki karışık kültürel farklılıkların önemini açıklayan delilleri yayınlamıştır. Daha sonraları Polonyalı antropolog B. Malnowski Trobriand adalıkları üzerinde bir araştırma yapmış ve aile fertlerinin algılarında benzeşmeler olduğunu ortaya çıkararak, bu konuya ilişkin bir rapor hazırlamıştır. Çocuklar algı meselesinde annelerine değil babalarına benzemektedirler. Bu husus antropologların dikkatini kültürün algı üzerindeki sorununa çekmiştir.

Laboratuvar çalışmalarına gelince; 1933 yılında Glaskov Üniversitesinden R. H. Thouless,

Hintli talebelerin, İngiliz öğrencilerine nispetle cisimler karşısında daha az tepkide bulduklarını tespit etmiştir. Hintliler, cisimlerin büyüklük ve şekil istikrarı konusunda İngilizlere nispeten çok zayıftırlar. Büyüklük ve şekil istikrarı cisimlerin retinal imajının uzaklık ve değişik pozisyonlara göre değişmesine rağmen cisimlerin uzaydaki durumları ne olursa olsun, belirli limitlerde, standart şeklinde algılamaya yönelimlidir. Thouless'in belirttiğine göre, Asyalı sanatkarlar düz perspektifi olmayan çizimler, resimler yapmaktadırlar, zira onlar avrupalılardan ayrı olarak cisimleri perspektif prensiplerden yoksun olarak görürler. 1935, 1940 yılları arasında Glaskov Üniversitesi psikologlarından W. M. Beveridge Thouless'in zayıf algılamaya karşı farklı kültürel hassasiyetler üzerindeki deneysel bulgularını doğrulamış ve Hintli ile İngiliz öğrenciler arasına Batı Afrikalı Zenci talebeleri katmıştır.

Bu deneylerle elde edilen sonuçlar henüz kesin bir ifade olarak kabul edilmemekle birlikte bu konuda daha ileri araştırmalar yapılması ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Son otuz yıldır araştırmacılar artan bir ilgiyle psikolojik testlerin, ki bunlar özel olarak karışık kültürlerle göre hazırlanmış olsa bile değişik kültüre sahip kimselere uygulanmasından doğan karışık sonuçları incelemeye yönelmişlerdir. Az gelişmiş ülkeler ve geri kalmış toplumlardaki insanlar zorluklara mevcut tecrübeleri ile karşı koymaktadırlar. Bu zorluklar genel olarak değişik dürtü elemanlarını tanımlayacak uygun kelime yetersizliğini, şekillerle ilgili anlayış sorunlarını ve çizimlerin perspektif meselelerini, batılıların üç boyut anlayışlarını kapsamaktadır.

Bu yüzyılda kültür alanında çalışan bilim adamları ya karışık-kültür farklılıkları ile hiç ilgilenmemekte ya da genetik faktörleri ele almadan kültürel bakımdan sınırlanmış deneylere öncelik tanımaktadırlar. Genetik konusunda ihtisas yapmış bilim adamları bile genetik açıklamaları ileri sürmektedirler. Genel inatış şudur ki; karışık kültür farklılıkları, değişik algılama yolları sonucudur.

1960-1962 yıllarında William Hudson, Güney Afrika'lıların şekil algılarındaki özellikler üzerine yapmış olduğu çalışmaları yayınlamıştır. Kendisi, üç boyutlu altı ayrı şekilli bir fotoğraf üzerine bir test hazırlamıştır. Şekillerde görüldüğü gibi, avcının mızrağı her iki hayvanı da hedef almaktadır. Ancak şekillerdeki derinlik avcı ile karacanın ön plânda, fil ile ağacın arka plânda olduğuna göstermektedir. Avcının hangi hayvanı hedef aldığı veya hangi hayvanın avcıya daha yakın olduğu sorularına verilen cevaplar talebelerin algılama şekillerine göre değişmiştir.

Hudson, grupları, yaş, eğitim, etnik, kabile grupları ve şehirleşme derecesine göre test etmiştir. Etnik sınıflandırma, apartheid politikasına (ırk ayrımı politikasına) göre yapılmıştır. Bu test sonucu şu neticeler elde edilmiştir:

- Beyaz talebeler başlangıçta şekilleri derinliğine görmekte sıkıntı çekmişler, ancak dörtte üç çoğunluk fotoğrafı üç boyutlu olarak görebilmiştir. İlkokulun sonunda, hemen bütün beyaz öğrenciler şekilleri derinliğine görebilmeye yeteneğine kavuşmuşlardır.
- Şekillerde derinliğine algılama yeteneği, test edilen zenci çocuklarında görülebilmiştir. Daha ileri yaşlardaki okulunu bitirmiş zenci çocuklarında bile ilkokul son sınıflardaki beyaz çocuklarınkı kadar bir kabiliyete rastlanamamıştır.

Bütün bu çocukların, daha sonraları çeşitli talebelerin devam ettikleri Üniversitelere gitmeleri nedeniyle, Hudson, daha önceki eğitimin, algı derinliğinin kazanılmasında kesin olmamakla beraber, önemli bir rolü olduğunu belirtmiştir.

Bu yargı, Hudson'un diğer elde ettiği sonuçlarla desteklenmektedir. Zenci okul çocukları, eğitilmemiş zenci işçiler ile ilkokuldan sonra tahsili bırakarak, şehir kültüründen uzak yaşayan zenci ve beyaz işçilere nazaran, testlere intibak

edebilme yeteneklerine, algılama derinliğine daha çabuk ulaşabilmektedirler. Eğitim görmemiş bireyler, fotoğrafı üç boyutlu olarak görememektedir. Resimlerdeki derinliği de algılayamamaktadırlar. Örneğin, bir başka resimde uzakta ayakları görünmeyen bir fili bu neviden şahıslar, ayakları olmaması nedeniyle ölmüş bir fil olarak görmektedirler.

Üç boyutlu şekillerin algılanmasında sınıflandırma, üstünlük sırasına göre şöyle olmaktadır; Beyaz, Renkli, Zenci ve Hintli. Hudson'un ifadesine göre bu hususta kültürel faktörler önemli rol oynamaktadır. Beyazları en yakından takip edenler renkli ırk mensupları öğrencilerdir. Hintliler kendilerine özgü, Asyalı bir resim sanatı icat etmişlerdir.

Hudson, ayrıca, üç zenci grup, orta eğitimdeki talebeler, sanat talebeleri ve eğitim görmemiş işçilerin çizmiş oldukları resimleri toplayarak, analiz etmiştir. Cansız cisim ve hayvan çizimlerinde her üç grup mensupları arasında önemli farklar yoktur. Zenciler gördüklerini değil, bildiklerini çizmektedirler. Hudson, elindeki delillerden şu sonuca ulaşmıştır ki, okumamış insanlar ile Avrupa ve Amerika kültürlerini almamış olanlar algılama hususunda zorluklarla karşılaşmaktadırlar.

Güney Afrika'lı antropolog Brian Du Toit, Hudson'un sonuçlarını izah etmede bir diğer alternatif teklif etmektedir. Brian Du Toit'in iddia ettiği husus şudur ki, belirli bir kültür seviyesine ulaşma iş zenci bir insanın şekillerdeki derinliği algılayamamasının nedeni onun dilinin, kendisinin derinliği düşünmeye zorlamaması olmaktadır. Bu, şu noktayı açıklamaktadır, Güney Afrika zencileri geleneksel kültürleri sonucu pek çok kelimeleri kullanmamaktadırlar, daha açıkcası bu kelimeleri bilmemektedirler. Bu noktadan hareket ederek Hudson'un yapmış olduğu testlerin, bu zencilere uygulanabilir olmasından şüphe etmektedir. Ancak Du Toit, lisanın algıyı değil, tam tersine algının lisanı etkilemesi ihtimalini veya bu iki unsurun birbirlerini karşılıklı olarak etkileyebileceklerini gözönüne almamıştır. Bence, Hudson'un araştırmalarında eksik olan yön, çalışmalarda kullanılan şekillerin çok sınırlı olmasıdır.

Bu son çalışma, Hudson'un başlıca ön bulgularını genel olarak desteklemektedir. Eğitim görmemiş Afrika'lıların iki boyutlu cisimleri, üç boyutlu olarak izah edemedikleri veya bu konuda

çok zorluk çektikleri açıkça anlaşmıştır. Avrupa veya Amerika kültürüne adapte olamamış Afrikalı zencilerin uzay konusunda da zayıf oldukları feza ile ilgili münasebetleri çok zor idrak edebildikleri delil ile izah edilmiştir. Karışık şekilleri ayırt edememekteydiler. Örneğin bir zenci, karışık bir şekil içinde bir yıldız ayırt edememektedir.

Bu arada iki ayrı araştırmacının raporlarından anlaşıldığı üzere Güney Afrika'da ilkel bir kabileden yaşayan beyaz orman işçileri Hudson'un üç boyutlu şekilden teşekkül eden testine normal tepkide bulunamamışlardır. Bu araştırmacıların bulguları da, algılama faaliyetinin kültürle ilişkisi olduğu kanısını kuvvetlendirmiştir.

Kültür ile Algı üzerinde en detaylı çalışma Polonyalı Piskolog Jan Deregowski tarafından yapılmıştır. Deregowski zenci okul çocukları ile zenci erkek hizmetçi grupları ile çalışmıştır. O, Hudson'un testi ile algı kadar motor bilgisini gerektiren bir inşa testini kullanmıştır. İkinci test ile konular geometrik şekil çizimi ile sunulmaktadır.

Bambu sapları ile plastik kullanarak bunlardan bir takım modeller yaratılması zorunluluğu vardır. Sonra bu modeller uzmanlar tarafından incelenerek iki veya üç boyutlu olup olma-

dıkları ve iki veya üç boyutlu algıyı yansıtip yansıtmadıkları araştırılmaktadır.

Deregowski, Güney Afrikalı zenci talebeler ile Zambialı zenci talebelerin Hudson testine verdikleri cevaplar arasında çok az fark olduğunu tesbit etmiştir. Ayrıca Zambialı öğrenciler yetişkin hizmetçilere nisbeten üç boyutlu şekilleri çok daha çabuk algılayabilmektedir... Hudson gibi Deregowski de şekli semboller tanımanın, bir şeklin üç boyutlu olarak algılanması anlamına gelmediğini keşfetmiştir.

Diğer denemeler göstermiştir ki Zambialı okul çocukları, bir takım cisimlerin ve görünüşlerin algılanmasında zorluk çekmektedirler.

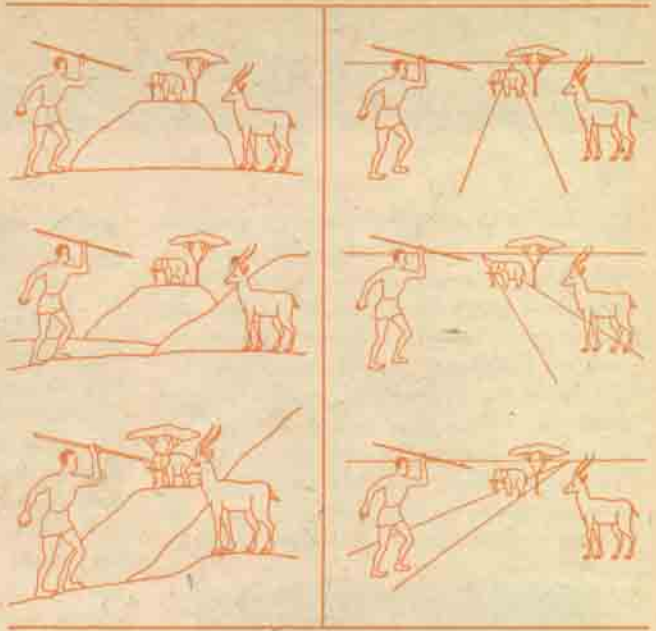
Deregowski şunu belirtmiştir; resim algılarında okulun, eğitim görmenin, önemli etkileri olmasına rağmen, zorunlu diğer koşullar yetersiz kalmaktadır. Resimlerin derinlemesine algılanmasında küçük yaşlardan itibaren, devamlı olarak resimli materyellerle ilgilenmiş olmanın katkısı büyüktür.

Son zamanlarda Bristol Üniversitesi psikologlarından Mallory Wober bir duyu veya birkaç duyuya ilişkin yetenekler, kültürel etkenlerle gelişebilirler tezini savunmuştur. Wober, batı Afrikalı kabilelere özgü bir yetenek (sensotype) keşfetmiştir. Zenci çocuklarda görülen bu yetenek, onla-

I. Düz çizim : Avrupa kültürü ve özellikle Rönesans sonrası perspektif ile çizim etkilerinden yoksun olarak çizilmiş, flat sanatının tipik bir örneği.

İkinci resim, kıyaslama yeteneği yaratmak için, birinci resmin muntazam kurallara uygun olarak çizilmiş bir kopyasıdır.

II. Perspektif Testi : William Hudson'un Güney Afrikalı grupları temsil etmek üzere hazırlanmış olduğu şekiller. Her şekilde avcının mirası, her iki hayvanı da hedef almaktadır. Derinlik, avcı ile karacanın ön planda, fil ile ağacın arka planda olduklarını göstermektedir.

rin vücutça hissetmeğe ve duymaya karşılık çocukluktan itibaren hasas olmalarıdır. Buna karşılık, İngiliz çocukların görgü ve kültürleri daha çabuk gelişmektedir. Wober, aynı zamanda Batı Afrikalı zenci çocukların yürümeyi ve dansetmeyi çok daha küçük yaşlarda öğrendiklerini ve bu fiziki yeteneklerinin, Kültürlerinde rol oynayan önemli unsurlar olduğuna dikkati çekmiştir.

Bu araştırma sonuçları, az gelişmiş ülkelerde eğitim ve öğretimde resimli belge kullanılmasının etkinliği ve muhtemel sonuçları konusundaki sorunlar ortaya çıkarmıştır. Bu sorunlar bilim, teknoloji ve tıp sahalarında da özel bir önemi hâiz olmaktadır. Resimli örneklerin etkili kullanılabilmesi, kullanılan materyalin niteliğine ve sunulan nüfusun karakteristğine bağlıdır. Hudson az gelişmiş ülkelerde, resimlere ilişkin olarak, onların en faydalı olabile hallerini sağlayan kuralları özetlemiştir. Aynı zamanda bu ülkelerdeki kültürel ve algılama homojenliğinin, batılı gelişmiş ülkelere nazaran çok zayıf olduğunu, özellikle halkın kütle kominikasyonuna ve eğitime karşı pek vasat bir ilgi gösterdiğini belirtmiştir.

Algılama eğitimi sorunu ise halledilmektedir. Dawson'un raporuna göre; üç aylık boyutlu çizim kursu programları üç boyutlu algılamalarda önemli katkılarda bulunabilmektedir. Bu kurs

programının yanında, resimli materyaller, siyah-beyaz fotoğraflar, filmler algılama eğitiminde faydalı olabilmektedir. Bu konuda daha ileri araştırmalar gerektirmektedir.

İngilizlerin ileri bir kültüre sahip oldukları kabul edilmesine rağmen, orada da üç boyutlu algıları zayıf olan şahıslar olabilir. Bu gibi şahıslar mimari, inşaat, mühendislik ve jeoloji sahalarına atıldıkları zaman zorlukla karşılaşır. Okullarda, kolejlerde, fakültelerde bu gibi şahısların var olup olmadıkları ve onlara ne gibi muamelelerde bulunduğu henüz kesinlikle bilinmemektedir.

Genel olarak insanlar kültürlerin etkilediği değişik hayat tecrübeleri ile farklı algılamalarda bulunmaktadırlar. Amerika ve Avrupa'da yapılan araştırma sonuçları diğer insanlara uygulanamamaktadır. Algılama faaliyetimizin nasıl ve niçin kendimize özgü bir şekilde olduğu problemi psikoloji sonucudur.

Mamafih psikologlar algının ani faaliyetler olmadığı hususunda anlaşmaya varmaktadırlar. Algı, geçmiş tecrübeler, faaliyetlere ve algılama kabiliyetine bağlı olmaktadır.

Science Journal'dan
Çeviren: Ülker HAZNEĐAR